

Asia

OSA; Vapautensa menettäneiden oikeusapua koskeva direktiivi

Kokous

U/E/UTP-tunnus

U 1/2014 vp

Käsittelyvaihe ja jatkokäsittelyn aikataulu

Komissio antoi 27.11.2013 ehdotuksen direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä (COM(2013) 824 final). Direktiivistä saavutettiin neuvoston yleisnäkemyksessä OSA-neuvostossa 12.-13.3.2015, Euroopan parlamentin LIBE-valiokunnan mietintö valmistui 18.5.2015.

Trilogineuvottelut puheenjohtajan, komission ja Euroopan parlamentin välillä ovat käynnistyneet 14.7.2015 ja jatkuvat edelleen. Neuvottelutilannetta on käsitelty neuvoston työryhmäkokouksissa, viimeksi Friends of the Presidency -kokouksessa 6.10.2015. Seuraava työryhmän kokous pidetään 30.10.2015. Neuvotteluiden arvioidaan päättyvän Alankomaiden pj-kauden aikana (kevät 2016).

Tässä U-jatkokirjeessä käsitellään laajennuksia, joita parlamentin mietinnössä ehdotetaan direktiivin soveltamisalaan.

Suomen kanta

Suomi suhtautuu direktiiviehdotukseen lähtökohtaisesti myönteisesti. Rikosprosessuaalisilla oikeusturvatakeilla lisätään jäsenvaltioiden luottamusta toistensa järjestelmiin ja sitä kautta luodaan paremmat edellytykset tuomioiden ja päätösten vastavuoroiselle tunnustamiselle.

Direktiivin tärkeimmät kysymykset ovat liittyneet soveltamisalaan siltä osin kuin direktiivi edellyttäisi oikeusavun laajentamista vähäisinä pidettävien rikosasioiden käsittelyyn. Nämä kysymykset on ratkaistu neuvoston yleisnäkemyksessä Suomen kannattamalla tavalla. Yleisnäkemyksessä vastaa muutenkin eduskunnan vahvistamaa Suomen kantaa.

Euroopan parlamentin mietinnössä ehdotetaan komission ehdotuksesta ja yleisnäkemyksestä poiketen, että direktiivin soveltamisalaa laajennettaisiin ensivaiheen oikeusavun lisäksi myös tavalliseen oikeusapuun ja että vapauden menetys ei olisi enää oikeusavun myöntämisen edellytys. Mietintö eroaa muutenkin eräiltä osin neuvoston yleisnäkemyksestä (esimerkiksi rajatumpi poikkeus vähäisten rikkomusten osalta artikla

2(2), ensivaiheen oikeusavun kesto artikla 4(3), oikeusapuun liittyvien kustannusten takaisinperinnän rajoittaminen artikla 4(5), oikeusavun myöntämisen tarve- ja aiheellisuusharkinta sekä tiedottamisvelvollisuus uusi artikla 4a, eurooppalaisen pidätysmääräyksen mukaan etsityn henkilön oikeus oikeusapuun artikla 5 ja oikeusavun tehokkuutta ja laatua säätelevä uusi artikla 5a), eikä tässä vaiheessa voida vielä varmuudella ennakoita, millaiseksi direktiiviehdotuksen sisältö trilogineuvotteluiden tuloksena muotoutuu. Näiltä osin Suomen kantaa ei kuitenkaan ole toistaiseksi tarvetta tarkistaa. Tässä U-kirjeessä keskitytään soveltamisalan laajennuksiin, jotka eivät ole asian eduskuntakäsittelyssä olleet aikaisemmin esillä.

Soveltamisalan laajentaminen

Komission ehdotuksen ja neuvoston yleisnäkemyksen mukaan direktiiviä sovellettaisiin rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden, jotka ovat menettäneet vapautensa, oikeuteen saada ensivaiheen oikeusapua. LIBE-valiokunnan mietinnössä ehdotetaan, että soveltamisala laajennettaisiin koskemaan epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden oikeutta sekä ensivaiheen että tavanomaiseen oikeusapuun ja että vapauden menettäminen ei olisi oikeusavun saamisen edellytyksenä.

Mietinnön perustana olevien muutosehdotusten perusteluissa todetaan, että komission ehdotus rajoittuu oikeuteen ensivaiheen oikeusapuun vapautensa menettäneille epäillyille tai syytetyille rikosoikeudellisissa menettelyissä sekä oikeuteen ensivaiheen oikeusapuun ja oikeusapuun eurooppalaisen pidätysmääräyksen kohteena oleville henkilöille. Muut oikeutta oikeusapuun koskevat näkökohdat on sisällytetty erilliseen komission suositukseen (C(2013)8179/2). Komission noudattama lähestymistapa ei lisää oikeusvarmuutta eikä tarjoa epäillyille tai syytetyille selvyyttä siitä, missä määrin heillä on tosiasiallisesti oikeus oikeusapuun ja minkä laatuista oikeusapu on. Siksi direktiivin soveltamisalaan olisi sisällyttävä oikeus sekä ensivaiheen että tavanomaiseen oikeusapuun kaikissa olosuhteissa. Tässä suhteessa direktiivillä olisi oltava sama soveltamisala kuin oikeudesta käyttää avustajaa annetulla direktiivillä 2013/48/EU.

Soveltamisalan laajentaminen edellä kuvatulla tavalla muuttaisi perustavalla tavalla komission alkuperäistä ehdotusta. Laajentaminen edellyttäisi laajoja uusia keskusteluja sekä muun muassa uutta vaikutusarviointia. Laajentamisella saattaisi olla huomattavaa taloudellista merkitystä. Voidaan myös kysyä, onko laajentamiselle todellista tarvetta, sillä komissio ei ole ehdotusta tehdessään näin katsonut. Muusta kuin ensivaiheen oikeusavusta komissio antoi erillisen suosituksen. Lisäksi on huomattava, että oikeus käyttää avustajaa ei tarkoita oikeutta valtion kustantamaan oikeusapuun.

Valtioneuvosto katsoo, että direktiivin soveltamisalan laajentaminen esitetyllä tavalla neuvottelujen tässä vaiheessa ei ole perusteltua.

Valtioneuvosto katsoo lisäksi, että myös tässä soveltamisalan lähtökohdaksi on otettava Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asettamat vaatimukset siten kuin ne ilmenevät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Sääntelyn tulee olla tarkoituksenmukaista ja riittävän joustavaa.

Pääasiallinen sisältö

Komissio antoi 27. päivänä marraskuuta ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskeissa menettelyissä. Ehdotus perustuu neuvoston 30.11.2009 hyväksymään

päätöslauselmaan etenemissuunnitelmasta epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien vahvistamiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä (ns. tiekartta; EUVL C 205, 4.12.2009, s. 1). Esitys on osa kolmen direktiiviehdotuksen toimenpidepakettia, jonka tavoitteena on vahvistaa rikosoikeudellisiin menettelyihin liittyviä oikeusturvatakeita. Muut vireillä olevat direktiivineuvottelut koskevat epäillyn tai syytetyn asemassa olevan lapsen asemaa sekä syyttömyysolettamaa.

Ehdotetun yleisnäkemyksen mukaan vapautensa menettäneellä epäillyllä tai syytetyllä henkilöllä olisi hänen sitä pyytäessä oikeus saada avustaja ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään ennen kuulustelua. Direktiivi asettaisi oikeuksille ainoastaan vähimmäistason, eikä se rajoittaisi Euroopan unionin perusoikeuskirjan, Euroopan ihmisoikeussopimuksen tai jäsenvaltioiden lainsäädännön turvaamia oikeuksia (7 artikla).

Euroopan parlamentin mietintöön sisältyviä soveltamisalan laajennuksia on selvitetty edellä.

Tiekartan toteuttamiseksi EU:ssa on tähän mennessä hyväksytty direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännökseen (2010/64/EU), direktiivi oikeudesta saada tietoa (2012/13/EU) sekä direktiivi oikeudesta avustajaan (2013/48/EU).

Direktiivillä määritettäisiin vähimmäisvaatimukset, joita sovelletaan vapautensa menettäneiden epäiltyjen tai syytettyjen oikeuteen saada oikeusapua rikosoikeudellisten menettelyjen ensivaiheessa sekä eurooppalaisen pidätysmääräyksen mukaisen menettelyn kohteena olevien henkilöiden oikeuteen saada oikeusapua menettelyjen ensivaiheessa ja myöhemmissä vaiheissa.

EU:n oikeuden mukainen oikeusperusta/päätöksentekomenettely

SEUT 82 artiklan 2 kohta, tavallinen lainsäätämisjärjestys

Käsittely Euroopan parlamentissa

Mietintövaliokunta Euroopan parlamentissa on LIBE-valiokunta (kansalaisvapaudet sekä oikeus- ja sisäasiat). Asian esittelijä on Dennis de Jong (Euroopan yhtyneen vasemmiston konfederaatioryhmä/Pohjoismaiden vihreä vasemmisto). Valiokunnan mietintö valmistui 18.5.2015.

Kansallinen valmistelu

U-jatkokirje on käsitelty oikeus- ja sisäasiat - jaostossa (EU7) kirjallisessa menettelyssä 19.-23.10.2015.

Eduskuntakäsittely

U 1/2014 vp, LaVL 5/2014 vp, SuVX 22/2014 vp

Kansallinen lainsäädäntö, ml. Ahvenanmaan asema

Yleisesti voidaan todeta, että Suomen voimassa oleva oikeus melko pitkälti vastaa komission ja neuvoston yleisnäkemyksen mukaisen direktiiviehdotuksen velvoitteita. Oikeustila perustuu kuitenkin osin oikeuskäytäntöön tai -kirjallisuuteen, ja direktiivin täytäntöönpano edellyttäne, että näistä oikeuksista ainakin osin säädetään jatkossa lailla.

Direktiivin täytäntöönpanon ei kuitenkaan arvioida edellyttävän laajoja muutoksia kansalliseen lainsäädäntöön.

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 23 kohdan mukaan lainkäyttöä ja esitutkintaa koskevat asiat kuuluvat valtakunnan lainsäädäntövaltaan.

Ehdotuksen suhdetta kansalliseen lainsäädäntöön on käsitelty tarkemmin U-kirjelmässä.

Taloudelliset vaikutukset

Tiedossa ei ole, että ehdotuksella olisi merkittäviä taloudellisia vaikutuksia.

Muut asian käsittelyyn vaikuttavat tekijät

-

Asiakirjat

A8-0165/2015 (Euroopan parlamentin mietintö)
6603/15 DROIPEN 20 COPEN 62 CODEC 257 (neuvoston yleisnäkemys)

Laatijan ja muiden käsittelijöiden yhteystiedot

Hallitussihteeri Kirta Heine, oikeusministeriö
kirta.heine@om.fi, 050 3401659

EUTORI-tunnus

EU/2013/1770

Liitteet

Viite

Asiasanat	aineellinen rikosoikeus, oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa, oikeus- ja sisäasiat, rikosprosessioikeus
Hoitaa	OM, SM, UM
Tiedoksi	EUE, OKM, STM, TEM, TPK, TULLI, VM, VNK
